

УДК 658.114.5

М. А. Міненко,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту ЗЕД,
Національний університет харчових технологій

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Професійні об'єднання в Україні формувалися різними шляхами. Кожна група об'єднань характеризується організаційно-економічними особливостями створення і відповідним алгоритмом побудови. Спільними ознаками при формуванні об'єднань є: добровільність створення, скоординованість по спільно затвердженим рішенням, надання послуг всім учасникам, побудова цивілізованих взаємовідносин.

Ключові слова: організаційно-економічні особливості, інституційні об'єднання, добровільні об'єднання, шлях створення, механізм організації, організаційно-економічна модель.

Виробничі об'єднання, що були створені до незалежності України, і новостворені формування за організаційно-економічними особливостями можна поділити на дві групи: інституційні та добровільні.

Інституційні об'єднання розпочинали свою діяльність за ініціативою державних органів ще за часів Радянського Союзу. Вони, як правило, намагаються існувати частково на бюджетні кошти та на кошти її членів. Бюджетне фінансування з кожним роком лімітується і замінюється певним еквівалентом. Цей еквівалент виражається у наданні приміщень, в яких розміщуються виконавчі органи об'єднань, покритті витрат на їх утримання, а також у наданні меблів, організаційної техніки, автомобілів і витратних матеріалів для функціонування. Фактично інституційні об'єднання виконують одну головну функцію — донести до підприємств галузі вимоги профільного міністерства та Уряду. У свою чергу, міністерствам досить вигідно мати такі об'єднання для отримання статистичних даних по обсягах виробництва, відрахувань у бюджет, структурі реалізації продукції, основних економічних показників функціонування підприємств галузі. Ці об'єднання для виробників є "добровільно-обов'язковими". Це пояснюється тим, що, з одного боку — ніхто не зобов'язує підприємства бути членами таких об'єднань і сплачувати внески на їх утримання. З другого боку, зі сторони Міністерств створюються умови, за яких підприємства можуть не отримати квоту на сировину чи реалізацію товару, ліцензію і квоту на рух транспортних засобів за межами держави, отримати необхідний дозвіл на випуск певного виду продукції, отримати сертифікат якості та інше.

Добровільні об'єднання, які на сьогодні створюють другу групу (найбільш чисельну), створюються за ініціативою самих підприємців. Такі підприємці, як правило, є власниками приватизованих підприємств або їх представниками. Ця група професійних об'єднань переслідує інші цілі, які відображають інтереси виробників і продавців. Вони утримуються за рахунок членських внесків їх учасників і тому постійно перебувають під контролем щодо виконання своєї діяльності. Аналіз діяльності об'єднань цієї групи показав, що вони можуть принести суттєву користь її учасникам при дотриманні ряду умов:

- об'єднання повинно бути незалежним від будь-якого органу державної влади;
- об'єднання повинно представляти інтереси сфери, галузі чи сектору діяльності, а не однієї-двох компаній;

- формування повинно об'єднувати достатню кількість учасників ринку або достатньо великих виробників, для того щоб з цим об'єднанням рахувались не тільки органи державної влади, але й інші об'єднання та гравці ринку.

Крім діючих інституційних і добровільних об'єднань на сучасному етапі існують так звані об'єднання-привиди. Як правило, це "кишенькові" організації створені декількома зацікавленими особами, які представляють інтереси невеликої кількості мініпідприємств. Або це організації, що створюються задля обслуговування інтересів достатньо великого підприємства галузі чи державного посадовця, який має такі можливості. Не маючи достатнього фінансового, кадрового і наукового забезпечення, вони претендують на

те, щоб представляти інтереси окремо взятої галузі. На практиці робота таких об'єднань-привидів зводиться тільки до іміджевих заходів. Будь-якої іншої програми дій щодо реального відстоювання інтересів, принаймні своїх членів, ці об'єднання не мають. Але певні державні службовці за необхідності використовують бренд таких об'єднань-привидів для позиціонування діяльності реально діючим професійним об'єднанням [12].

Професійні об'єднання в аграрній сфері економіки України створювалися різними шляхами:

- шляхом реорганізації існуючих інституційних об'єднань у сільському господарстві, харчовій і переробній промисловостях;

- шляхом створення добровільних професійних об'єднань новими суб'єктами господарювання, сформованих на основі приватної власності, основними цілями яких є захист своїх економічних та корпоративних інтересів;

- шляхом створення професійних об'єднань суб'єктами господарювання з винятковим видом діяльності;

- шляхом створення професійних об'єднань на основі єдності економічних інтересів;

- шляхом створення професійних об'єднань за участю міжнародних організацій;

- шляхом створення професійних об'єднань на основі приватної ініціативи соціально-активних громадян [11].

Дослідження автора статті показують, що, починаючи з 1991 року, продовольчий комплекс як неформальне об'єднання сфер вирощування, переробки та реалізації готової продукції зазнав значних організаційно-економічних перетворень. Сільськогосподарські підприємства реформувались у нові господарські структури, які на основі приватної власності на землю та майно, у поєднанні з колективними формами організації праці, сформували нові господарські структури ринкового спрямування. З існуючих раніше колгоспів і радгоспів була створена нова форма господарювання — фермерство. Державні переробні і харчові підприємства перетворилися у приватні шляхом їх акціонування. На основі Закону України "Про оренду державного та комунального майна" від 4 жовтня 1992 року №2269-ХІІ трудові колективи взяли в оренду майно цих підприємств з правом наступного його викупу [3].

10 липня 1996 року Верховна Рада України прийняла Закон України "Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі" №290/96-ВР. Згідно з цим Законом, недержавним сільськогосподарським підприємствам (колективні сільськогосподарські підприємства, спілки селян, колгоспи, спілки кооперативів, акціонерні товариства, селянські (фермерські) господарства та інші) передавалося безоплатно 51% акцій підприємств, що приватизуються. У плані приватизації підприємств, які переробляють сільськогосподарську сировину та виконують роботи і надають послуги сільськогосподарським товаровиробникам, передбачалася відповідна квота для діючих радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств для подальшої передачі відповідної частки після їх приватизації та розміщення при-

ватизаційних майнових сертифікатів їх працівників [4]. Фактично до цього часу сільськогосподарські підприємства не отримали від підприємств переробних галузей відповідної частини майнових акцій. Проте підприємства продовольчого комплексу і сільськогосподарські підприємства в організаційному і економічному відношеннях продовжують залежати один від одного.

17 липня 1997 року за №469/97-ВР було прийнято Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію", який визначив правові, організаційні, економічні і соціальні умови діяльності кооперативів у сільському господарстві та їх об'єднань [5]. Почали набувати великої ваги питання пошуку сучасних організаційно-економічних форм об'єднання сільськогосподарських товаровиробників, переробних і харчових підприємств з метою збалансування їх інтересів та налагодження ефективних взаємозв'язків з виконавчими і законодавчими органами державної влади.

Правовою базою для створення і регулювання діяльності таких об'єднань був Закон "Про підприємства в Україні" від 27 березня 1991 року №887-ХІІ, з 01 січня 2004 року є Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року №436-ІV, а також Закон України "Про організації роботодавців" від 24 травня 2001 року №2436-ІІІ [2, 6, 7]. Крім того, при реєстрації об'єднань необхідно враховувати норми Закону України "Про об'єднання громадян" від 16 червня 1992 року №2460-ХІІ, Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 28 грудня 1994 року

№ 334/94-ВР та Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців" від 15 травня 2003 року № 755-ІV [8, 9, 10].

Аналіз діяльності виробничих об'єднань і практичний досвід автора показує, що механізм організації інтегрованих формувань досить різноманітний. Цей процес характеризується певною етапністю.

На першому етапі організації визначається кількість засновників (учасників) інтегрованого формування, місцезнаходження об'єднання, функціональні напрямки діяльності, потенційні обсяги виробництва сировини й переробки, можливі ринки збуту продукції, перелік заінтересованих сторін. Проводяться збори засновників, на яких затверджується Установчий договір.

Якщо при цьому виявляється, що необхідні додаткові виробничі потужності, то здійснюється розрахунок потреби в основних виробничих фондах, вивчаються можливості їх придбання, складається план фінансування й визначається частка внесків засновників.

На другому етапі розробляються організаційні документи, які повинні регламентувати діяльність об'єднання. Істотною частиною цих документів є економічний механізм, що регулює внутрішні й зовнішні взаємини інтегрованого формування і повинен передбачати порядок розрахунків за продукцію, що поставляється на переробку, і відповідальність партнерів за прийняті договірні зобов'язання. Стосунки інтегрованого формування із зовнішніми суб'єктами ринку бажано будувати на взаємовигідних договірних принципах.

Відносини інтегрованого формування з державни-

Рис. 1. Механізм організації виробничих інтегрованих формувань

ми органами повинні базуватися на основі діючих законодавчо-нормативних документів, що стосуються регулювання його діяльності.

Паралельно з проектом статуту об'єднання розробляється організаційна структурна схема управління інтеграційним формуванням. При цьому структура управління повинна формуватися по єдиному принципу "знизу-нагору", забезпечуючи оперативну керованість і мінімізацію витрат на утримання апарату управління. Проводяться розрахунки чисельності штатних працівників і визначаються їхні посадові обов'язки. Розраховуються витрати на діяльність апарату управління, накладні витрати, складається кошторис, що передбачає витрати пов'язані з реєстрацією об'єднання, організацією діяльності та функціонуванням на конкретно визначений період.

Третій етап є заключним в організаційній роботі. На цьому етапі збираються загальні збори засновників, на яких затверджується статут і всі напрацьо-

вані організаційні документи, після чого проводиться офіційна реєстрація формування в органах державної влади.

Визначений механізм організації виробничих інтегрованих формувань представимо у вигляді схеми (рис. 1).

На основі механізму організації виробничих інтегрованих формувань доцільно представити організаційно-економічну модель відносин учасників інтегрованих формувань в аграрній сфері економіки (рис. 2).

Відповідно до Конституції України, Господарський кодекс встановлює правові та організаційні основи створення і господарської діяльності для об'єднань підприємств на сучасному етапі розвитку [1]. Так, у ст. 119 "Види об'єднань підприємств" Господарського кодексу України визначено два види об'єднання підприємств: господарське об'єднання і державне (комунальне) господарське об'єднання. У ст. 120 "Організаційно-правові форми об'єднань підприємств" Господарського кодексу України зазначено, що господарські об'єднання утворюються як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законом [2].

Аналіз змісту статей Господарського кодексу України, видів і визначень організаційно-правових форм об'єднань, дослідження і досвід практичної діяльності автора дає можливість стверджувати, що крім розглянутого механізму організації виробничих інтегрованих формувань і запропонованої організаційно-економічної моделі відносин учасників сьогодні доцільно враховувати й інші умови, які спонукають до створення формувань, а саме:

1. Учасники об'єднання ставлять за мету отримання спільного прибутку, за рахунок реалізації спільних цільових програм, для подальшого його розподілу пропорційно авансованому капіталу і отримання додаткового персоніфікованого прибутку, за рахунок ефективного використання своєї участі у дієвому професійному формуванні, зберігаючи при цьому юридичну самостійність. Даний механізм передбачає створення виконавчих органів, що функціонують за рахунок членських внесків учасників об'єднання і залежно від потреб учасників — надають їм відповідні послуги (маркетингові, юридичні, інформаційні, навчальні, фахові та інші). Рівноправне партнерство учасників такого об'єднання забезпечується за рахунок юридично закріпленої норми права одного голосу для кожного при прийнятті

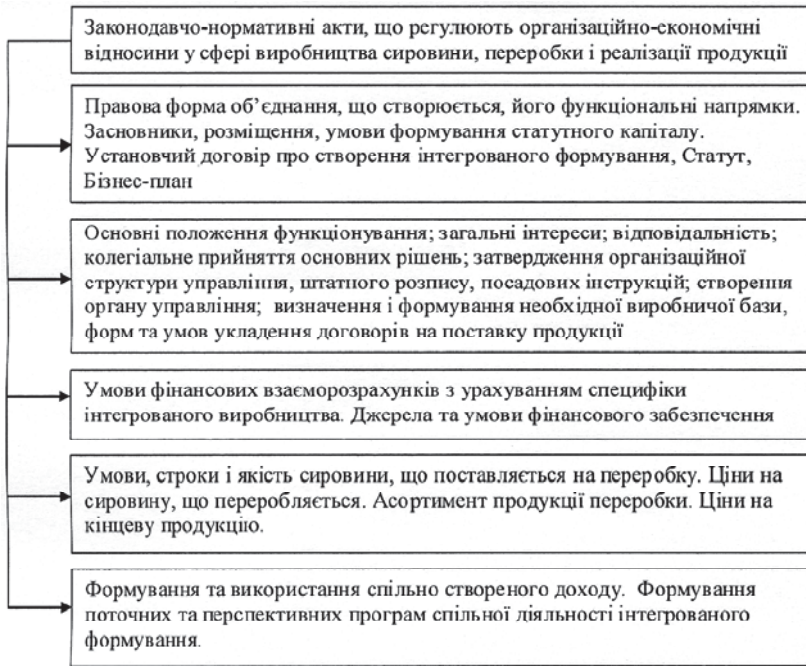

Рис. 2. Організаційно-економічна модель відносин учасників інтегрованих формувань в аграрній сфері економіки

рішень. Деякі сучасні об'єднання рівноправне партнерство підсилюють нормою права "вето" при прийнятті рішень. При цьому рішення не приймається до моменту повної згоди всіх членів об'єднання.

римання апарату управління формування та поточні витрати.

4. Учасники об'єднання зберігають юридичну самостійність, але делегують всі повноваження щодо всього спектру функцій управління виконавчого органу об'єднання. Метою участі у такому формуванні є необхідність отримання фіксованого прибутку за результатами фінансового року. При цьому учасники частково беруть участь у процесі управління об'єднанням.

2. Учасники об'єднання не ставлять за мету отримання додаткового прибутку за рахунок реалізації спільних цільових програм. Основна увага надається створенню спільними діями прозорих конкурентних умов, ефективного правового, економічного і соціального середовища для підвищення персоніфікованих можливостей отримати додаткові прибутки. Члени формування зберігають юридичну самостійність і є рівноправними партнерами. За рахунок членських внесків утримують виконавчі органи, які забезпечують реалізацію спільно прийнятих рішень. Таке об'єднання можна вважати неприбутковою організацією.

3. Учасники об'єднання ставлять за мету отримати додатковий пропорційно розподілений прибуток за рахунок реалізації програм під отримані гранди від міжнародних і вітчизняних організацій та фондів. Інколи такі об'єднання створюються під реалізацію програм, що фінансує держава. При цьому учасники об'єднання є юридично самостійними і витрачають спільні кошти тільки на утримання апарату управління формування та поточні витрати.

5. Суб'єкт господарювання може бути учасником об'єднання за рахунок передачі в оренду формуванню свого майна з метою отримання фіксованого прибутку (фіксована сума оренди) без права участі в управлінні.

6. Можлива комбінована форма об'єднання, в якому є кілька варіантів участі: рівноправні партнери з правом участі в управлінні; учасники об'єднання, які частково приймають участь в управлінні; учасники, які віддали в оренду формуванню своє майно. При цьому, кожен учасник персонально на договірних умовах визначає свою мотивацію бути членом такого об'єднання.

Узагальнений механізм організації таких формувань може бути представлений наступними етапами. На першому етапі визначаються умови, які будуть покладені в ос-

Рис. 3. Механізм організації професійного об'єднання на сучасному етапі

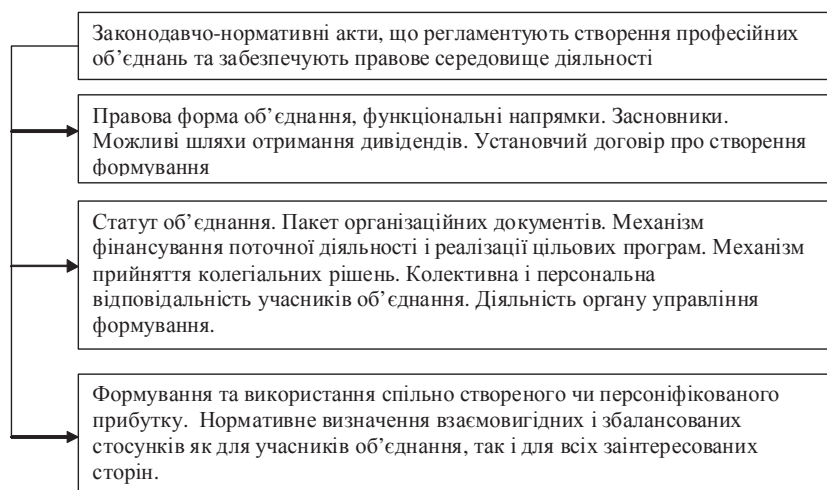

Рис. 4. Організаційно-економічна модель відносин учасників професійного об'єднання і всіх заінтересованих сторін на сучасному етапі

нову створення майбутнього об'єднання. Визначені умови дають можливість встановити перелік потенційних засновників формування, а також його статус, функціональні напрямки діяльності, перелік заінтересованих сторін, можливі шляхи отримання дивідендів. Підсумком першого етапу є затвердження і підписання установчого договору всіма засновниками об'єднання.

На другому етапі розробляються статут формування, організаційно-структурна схема управління, штатний розпис керівного органу, посадові інструкції, кошторис витрат на створення, реєстрацію і певний термін функціонування, механізм фінансування діяльності об'єднання.

На третьому етапі, залежно від умов створення, проводиться реєстрація формування в органах державної влади. При цьому відбуваються збори засновників, на яких обирають керівні органи, затверджують організаційні документи, які розроблено і узгоджено на другому етапі. Крім того, за необхідності, затверджуються цільові програми діяльності об'єднання.

Після реєстрації об'єднання в органах державної влади і отримання дозволу на діяльність в Антимонопольному комітеті відбувається процедура відкриття розрахункового рахунку (рахунків) у банку, виготовлення печаток, реєстрація у фіскальних органах та, у разі потреби, отримання статусу неприбутковості у податковій інспекції. Завершальними діями цього етапу може бути розробка і затвердження керівними органом об'єднання всіх внутрішніх документів, які на думку учасників, повинні регламентувати всі можливі варіанти взаємовідносин як всередині об'єднання, так і зі всіма заінтересованими сторонами.

Запропонований узагальнений механізм організації формувань представлено у вигляді схеми (рис. 3).

Організаційно-економічну модель формування, що створюється на основі розглянутих умов, представимо у вигляді схеми (рис. 4).

Запропоновані механізм і модель для професійного об'єднання на сучасному етапі розвитку можуть бути

адаповані до умов створення різних за правовим статусом, цілями, задачами і прибутковістю чи неприбутковістю формувань. Проте аналіз етапів створення, організації роботи і побудови взаємовідносин між учасниками різних сільськогосподарських, переробних і харчових формувань дає змогу констатувати, що для об'єднань, як правило, притаманні: добровільність створення, скоординованість по спільно затвердженим рішенням, надання послуг всім учасникам, побудова цивілізованих взаємовідносин. Саме тому, на думку автора, професійне виробниче об'єднання у сучасних умовах розвитку України, це добровільний асоціативний орган (у будь-якій правовій формі), що забезпечує скоординовані дії всіх підприємств-учасників (у межах антимонопольного законодавства) для захис-

ту їх інтересів на всеукраїнському і місцевому рівні та надання послуг цим підприємствам по напрямках, які вони самі визначають чи формують, для зменшення непередбачуваного впливу зовнішнього середовища на формування ефективних умов для входження у ринкові відносини з метою отримати спільний чи персоналізований прибуток.

Література:

1. Конституція України від 28.06.2009 №254к/96-ВР.
 2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV (вступив у дію з 01 січня 2004 р.).
 3. Закон України "Про оренду державного та комунального майна" від 4 жовтня 1992 року №2269-XII.
 4. Закон України "Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі" від 10 липня 1996 року №290/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — 41. Ст.188.
 5. Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" від 17 липня 1997 року №469/97-ВР.
 6. Закон України "Про підприємства в Україні" від 27.03.1991 р. №887-XII (втратив чинність).
 7. Закон України "Про організації роботодавців" від 24.05.2001 р. №2436-III.
 8. Закон України "Про об'єднання громадян" від 16 червня 1992 року №2460-XII.
 9. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 28 грудня 1994 року № 334/94-ВР.
 10. Закон України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців" від 15 травня 2003 року № 755-IV.
 11. Лужанська Т. Професійні громадські організації в аграрному секторі економіки України: проблеми розвитку // Актуальні питання аграрної політики. Збірник робіт. — 2005. — С. 55—98.
 12. Міненко М.А. Особливості діяльності галузевих асоціацій в Україні на сучасному етапі // Маркетинг в Україні. — №5. — 2008. — С. 20—21.
- Стаття надійшла до редакції 14.07.2009 р.*